

ресурси із усіх джерел (внутрішніх і зовнішніх) і спрямувати їх на реалізацію відповідних проектів у строки, обумовлені бізнес-планами з окупністю інвестицій і поточних експлуатаційних витрат у жорстко визначені часові періоди.

Використані джерела інформації:

1. Кириленко І. Інвестиції як інноваційний процес / І. Кириленко // Банківська справа. – 2009. – №5. – С. 17–19.
2. Яковец Ю. В. Эпохальные инновации XXI века / Ю. В. Яковец. – М.: Экономика, 2004. – 444 с.
3. Черевко В. Аналіз та оцінка фінансування інноваційної діяльності в регіоні / В. Черевко // Економіст. – 2011. – №5. – С. 38–41.
4. Антонюк Л.Л. Інновації: теорія, механізм розробки та комерціалізація : монографія / Л.Л. Антонюк, А.М. Поручник, В.С. Савчук. – К.: КНЕУ, 2003. – 394 с.
5. Джерела інвестицій та їх економічне регулювання / [М. Герасимчук, І. Галиця, О. Задорожна та ін.]; НАН України, Ін-т економіки; [відп. ред. М. Герасимчук]. – К., 1999. – 157 с.
6. Чабан В.Г. Вибір джерела формування інноваційної діяльності / В.Г. Чабан // Формування ринкових відносин в Україні: зб. наук. праць. – 2006. – №4. – С. 61–64.
7. Денисюк В.А. Напрямки розвитку венчурного фінансування в країнах ЄС та актуальність їх використання в Україні / В.А. Денисюк, О.В. Красовська // Проблеми науки. – 2002. – №11. – С. 9–21.
8. Йохна М.А. Економіка і організація інноваційної діяльності: навч. посібник / М.А. Йохна, В.В. Стадник. – К.: Академія, 2005. – 400 с.
9. Жук М.В. Регіональна економіка: підручник / М.В. Жук. – К.: ВЦ Академія, 2008. – 416 с. – (Альма-матер).
10. Малицький Б.А. Висхідні позиції України на шляху формування інноваційно-орієнтованої економіки / Б.А. Малицький // Економіка і прогнозування. – 2004. – №3. – С. 33–36.

УДК 338.24:330.87

Узунов Ф.В.,
к.е.н., доц., Перший проректор,
Університет економіки та управління

**ФОРМОУТВОРЕННЯ ІНТЕГРАТИВНИХ КОРПОРАТИВНИХ
СТРУКТУР В НАЦІОНАЛЬНІЙ ЕКОНОМІЦІ**

Обґрунтовано генезис та структурні особливості корпоративного сектору економіки України. Визначено склад корпоративного сектору економіки України.

Обосновано генезис и структурные особенности корпоративного сектора экономики Украины. Определен состав корпоративного сектора экономики Украины.

Grounded genesis and structural features of the corporate sector in Ukraine. The composition of the corporate sector in Ukraine.

Постановка проблеми. Домінування в національній економіці, що носить транзитивний характер, пов'язаний з нелінійністю перебігу економічних процесів та високим рівнем впливу зовнішніх чинників, корпоративного сектору доводить до необхідності формування антисипативної державної антикризової економічної політики, спрямованої на підтримання динамічно стійкого стану утворюючих його елементів як базису прогресивного розвитку національного господарства в цілому. Такі процеси формоутворення дисипативних корпоративних структур, що стають у підґрунті забезпечення динамічної стійкості корпоративного сектору економіки, не досліджувалися у зв'язку з взаємообумовленістю закономірностей їх розвитку та впливами метафакторів зовнішнього середовища, що дозволяє розробляти універсальні та специфічні заходи антикризового управління.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Наукові дослідження щодо пояснення виникнення та перебігу кризових явищ у функціонуванні та розвитку соціально-економічних систем різних економічних рівнів, які стають у теоретико-методологічному підґрунті формування систем і механізмів антикризового управління, досліджувались у класичних роботах світової наукової думки: Дж.М. Кейнса, М.Д. Кондратьєва, К. Маркса, М.І. Туган-Барановського, М. Фрідмена, Й. Шумпетера та в сучасних працях вітчизняних і іноземних вчених: І.О. Александрова, В.Г. Бодрова, М.О. Кизима, О.М. Ковалюка, В.І. Кошкіна, І.К. Ларіонова, Л.О. Лігоненко, І.Й. Малого, Г.С. Одінцової, О.Й. Пасхавера, О.І. Пушкаря, Л.С. Ситник, О.М. Тридіда, Я.О. Фоміна та ін., але деякі аспекти цієї проблематики залишалися недослідженими.

Мета статті: обґрунтувати генезис та структурні особливості корпоративного сектору економіки України; визначити склад корпоративного сектору економіки України.

Виклад основного матеріалу дослідження. Аналіз законодавства України дозволяє зробити висновок, що сутність поняття «корпоративність», «корпоративний сектор економіки» не знайшло інституційного відображення. Виділяється окремо поняття «корпоратизація», яке застосовується до унітарних підприємств у процесі набуття ними статусу господарського товариства [1], що відбувається, головним чином, при здійсненні процесів роздержавлення та приватизації. Таким чином, «корпоратизація» - це формування акціонерного (пайового) капіталу або статутного фонду господарського товариства. Найбільш поширеним цей процес був в Україні за часів масової приватизації суб'єктів господарювання. При роздержавленні унітарних державних підприємств у процесі приватизації, як правило, спочатку відбувалась їхня корпоратизація [2]. Процеси корпоратизації також відбуваються й у приватному секторі економіки [2] – через формування корпоративних форм здійснення підприємницької діяльності (акціонерних або інших

господарських товариств) з індивідуальних. Так, наприклад, для залучення фінансових ресурсів на вітчизняному та міжнародному ринках капіталу компанії необхідно мати статус акціонерного товариства (це стосується як проведення IPO та SPO, так і облігаційних запозичень) [2;3].

Досліджуючи законодавство України, можна визначити поняття «корпоративність» шляхом аналізу сутності поняття «корпоративні права». Це права особи, частка якої визначається в статутному фонді (майні) господарської організації, що включає правомочність на участь цієї особи в управлінні господарською організацією, отримання певної частки прибутку (дивідендів) даної організації та активів у разі ліквідації останньої відповідно до закону, а також інші правомочності, передбачені законом та статутними документами [4, с. 106]. Корпоративні права можуть існувати у вигляді: акцій; часток, інших прав на володіння у господарському товаристві. Корпоративність також може визначатися на основі наявності інтеграційних об'єднань суб'єктів господарської діяльності в певні юридичні особи, що передбачено в законодавстві України. Ще однією характеристикою корпоративності може бути так звана ознака «пов'язаних осіб», коли суб'єкти господарювання поєднуються в неформалізовані об'єднання [4, с. 109] через перехресне володіння корпоративними правами та формують неформальні корпоративні утворення [3].

Типологічно-елементарною складовою корпоративного сектору економіки в національному господарстві слугує підприємство. Згідно із законодавством України, підприємство - самостійний суб'єкт господарювання, створений компетентним органом державної влади або органом місцевого самоврядування, або іншими суб'єктами для задоволення суспільних та особистих потреб, шляхом систематичного здійснення виробничої, науково-дослідної, торговельної, іншої господарської діяльності [4]. Корпоративне підприємство утворюється, як правило, двома або більше засновниками за їх спільним рішенням (договором), діє на основі об'єднання майна та/або підприємницької чи трудової діяльності засновників (учасників), їх спільного управління справами, на основі корпоративних прав, у тому числі через органи, що ними створюються, участі засновників (учасників) у розподілі доходів та ризиків підприємства. Корпоративними є підприємства, що створюються у формі господарського товариства, а також інші підприємства, в тому числі засновані на приватній власності двох або більше осіб. Підприємство є юридичною особою, має відокремлене майно, самостійний баланс, рахунки в установах банків, печатку зі своїм найменуванням та ідентифікаційним кодом та не має у своєму складі інших юридичних осіб, тобто виступає окремою частиною (елементом) економічної системи України [4]. Причому, в українському законодавстві принципово не визначено межі його територіального розташування.

Дослідження формоутворення інтегративних корпоративних структур в національній економіці передбачає дослідження сутності терміну «суб'єкт господарювання». Суб'єктами господарювання визнаються учасники господарських відносин, які здійснюють господарську діяльність, реалізуючи господарську компетенцію (сукупність господарських прав та обов'язків), мають відокремлене майно і несуть відповідальність за своїми зобов'язаннями в межах цього майна, крім випадків, передбачених законодавством [4]. В Україні до суб'єктів господарювання належать [4]: господарські організації - юридичні особи, державні комунальні та інші підприємства, а також інші юридичні особи, які здійснюють господарську діяльність та зареєстровані в установленому законом порядку; громадяни України, іноземці та особи без громадянства, які здійснюють господарську діяльність та зареєстровані, відповідно до закону, як підприємці; філії, представництва, інші відокремлені підрозділи господарських організацій (структурні одиниці), утворені ними для здійснення господарської діяльності.

Таким чином, термін «суб'єкт господарювання» більш широкий, ніж «підприємство», до суб'єктів господарювання, відносяться й окремі громадяни та філіали, а також окремі структурні підрозділи господарських організацій та об'єднання підприємств.

Особливістю українського законодавства є виділення окремого поняття, що відображає сутність бізнес-підсистеми (або істотної частини корпоративної системи) в структурі корпоративного утворення – «цілісний майновий комплекс». Існують три основні чинні підходи, щодо законодавчого визначення цього поняття, що знайшли своє застосування в процесі приватизації об'єктів державної власності [1]. Цілісний майновий комплекс - об'єкт (із закінченим циклом виробництва продукції), сукупність активів якого забезпечує провадження окремої господарської діяльності на постійній і регулярній основі. Цілісними майновими комплексами можуть бути структурні підрозділи підприємств (цехи, виробництва, дільниці тощо), які виділяються в установленому порядку в самостійні об'єкти з подальшим складанням розподільного балансу й можуть бути зареєстровані як самостійні підприємства.

Аналіз сутності корпоративної форми організації господарської діяльності в економіці України дозволяють зробити висновок про те, що він структурно не однорідний. Структурні складові корпоративного сектору складають як мікроекономічні, так і мезоекономічні соціально-економічні системи.

Корпоративний сектор економіки України структурно складається із низки окремих неоднорідних господарюючих товариств - елементарних складових (підприємств та їх виділених структурних підрозділів), що є результатом конвергентно-дивергентних процесів та утворюють у подальшому більш складні інтеграційні форми організації діяльності.

Передусім визначимо формальні об'єднання суб'єктів господарювання, що закріплені в законодавстві України. Відповідно до наведеної класифікації корпорацій, до жорстких утворень належать корпорації, концерни, холдинги, консорціуми, фінансово-промислові групи [5, с. 131]; до м'яких - різного роду альянси, серед них - асоціації, спілки, спільні підприємства. Незважаючи на те, що останні утворені у вигляді господарюючих товариств, жоден із власників не має вичерпного контролю або власності в цьому підприємстві. Ці господарські об'єднання створюються для координації діяльності та виконання окремих функцій, наприклад, для проведення спільних науково-дослідних та конструкторських розробок, проведення маркетингових (або рекламних) компаній.

З іншого боку, сьогодні тривають приватизаційні процеси, а також процеси кластеризації крупних підприємств колишнього СРСР.

Тобто утворення кількох незалежних суб'єктів господарювання на базі єдиної інфраструктури, що створює передумови монополізації ринків, які надають послуги, пов'язані з інфраструктурними особливостями господарювання економічних агентів. Вони є наслідком реформування та банкрутства ряду заводів-гігантів і спеціалізованих промислових підприємств машинобудівного комплексу СРСР, що були висококонцентрованими виробничими комплексами з розвинутою інфраструктурою та централізованими системами управління. Основними їхніми перевагами слугують: територіальне розташування, розвинута інфраструктура з постачання паливно-енергетичних ресурсів, транспортні «артерії», єдина система безпеки й охорони, яку виокремлено. Як наслідок, особливістю економіки України, її корпоративного сектору є значна кількість кластерних економічних систем (що утворені за інфраструктурною ознакою об'єднання підприємств, що мають різну функціональну спрямованість), створених на основі промислових майданчиків, що залишились внаслідок реформування підприємств-гігантів (причому ще значна їх кількість з різних причин залишається не реформованою).

Водночас в Україні відбуваються процеси концентрації капіталу в окремих галузях економіки, які володіють високим експортним потенціалом, та підприємствах паливно-енергетичного комплексу. У цих умовах регуляторний вплив інституційного середовища, пов'язаний із захистом «здорової» економічної конкуренції на ринках товарів і послуг, стає одним з основних обмежувачів щодо реалізації корпоративної стратегії.

При цьому необхідно зазначити, що генезис корпоративних структур в Україні має свої особливості [6]. Перша полягає в тому, що трансформаційні процеси, структурні зрушення в народно-господарчому комплексі супроводжувались зниженням віддачі виробничих потужностей за рахунок зменшення масштабів виробництва промислової продукції. На

неоднорідність структурного складу економіки впливає й спрямованість корпоративних структур на вдоволення внутрішнього попиту та тих, що мають експортоорієнтовний характер. Крім того, відбувалася зміна базового співвідношення секторів, а відповідно й галузевої структури економіки, що призводить до збільшення собівартості продукції й зниження її конкурентоспроможності [2]. При цьому основною ланкою, що забезпечувала зростання економіки протягом 2000-2008 рр. була промисловість, це визначає напрямок дослідження у визначенні особливостей генезису корпоративних систем саме в цій галузі. У промисловості України на початку становлення її як незалежної держави спостерігалися негативні тенденції. Тобто промисловість України мала значну долю «незатребуваних» виробничих потужностей, при цьому в структурі промисловості національної економіки значну частку займав машинобудівний сектор, як наслідок, підприємства України мали у своєму складі значний «омертвлений» індустріальний капітал. Тому значний спад у промисловому секторі був закономірним явищем, наслідком чого стало формування значної долі збиткових підприємств та підприємств-банкрутів. І лише «відновлювальне» зростання національного господарства в 2000 році дозволило використати частину «незадіяного» промислового потенціалу.

Особливістю сучасного етапу розвитку економіки України є те, що домінуюче становище на ринку займають переважно суб'єкти підприємницької діяльності середніх та великих розмірів.

Генезис корпоративного сектору в економіці України має свої особливості, а тому його дослідження стає підґрунтям формування ефективних механізмів забезпечення його динамічної стійкості.

Якщо розглядати історію формування та генезису корпоративної форми здійснення господарської діяльності в Україні, то необхідно зазначити, що цей процес відбувався кількома шляхами [6; 7]:

1. Еволюційне становлення, починаючи з кооперативного руху, через формування власної бізнес-моделі шляхом реінвестування прибутку в розвиток власної справи та подальше формування із індивідуальних підприємств корпоративних суб'єктів ринку. В основному, у такий спосіб сформовані приватні корпоративні структури, це переважно не публічні компанії.

2. В процесі роздержавлення та приватизації державних унітарних підприємств.

2.1. Корпоратизація, а потім приватизація колишніх державних підприємств, викуп корпоративних прав трудовим колективом - в основному частково. Таким чином, були сформовані публічні компанії у вигляді ТОВ, ВАТ або ЗАТ, причому їх корпоративні права практично не котируються на фондовому ринку.

2.2. Шляхом викупу корпоративних прав державних підприємств за власні або позикові кошти суб'єктами ринку приватного та корпоративного сектору (придбання корпоративних прав здійснювалося на спеціалізованих аукціонах, конкурсах або фондових біржах).

2.3. Шляхом формування об'єднань приватних, колективних і державних корпоративних та майнових прав - створення корпорацій, холдингів, фінансово-промислових груп (формування приватно-державних партнерств).

3. Через викуп державного майна в процесі банкрутства або реструктуризації підприємств.

4. Формування повністю державних національних акціонерних компаній (НАК), державних холдингових компаній (ДХК), державних фінансово-промислових груп, а також комунальних компаній.

5. Формування спільних корпоративних підприємств та груп з закордонними інвесторами.

Таким чином, корпоративний сектор економіки України сформований, в основному, в процесі корпоратизації, роздержавлення й приватизації об'єктів народного господарства колишнього СРСР, рідше - на підставі еволюційного розвитку власного бізнесу або зарубіжних інвестицій. Це зумовило структурну неоднорідність корпоративного сектору економіки, конвергентно-дивергентні процеси формоутворення корпоративних структур і систем та механізмів з їх управління.

Можна визначити як мінімум чотири основні періоди генезису корпоративного сектору економіки України. При цьому необхідно зазначити, що практично всі вони пов'язані з перебігом кризових явищ у національному господарстві, пов'язаних з реформуванням відносин власності, зміною інституційного середовища функціонування економічних агентів, посиленням конкуренції, та є наслідком різких змін у зовнішньому (когнітивному) середовищі.

Перший етап - 1991-1998 рр. - пов'язаний з системною трансформацією економіки України з моменту набуття нею незалежності. Особливостями цього періоду є процеси реформування відносин власності, масової приватизації та формування корпоративних утворень на основі колишніх унітарних підприємств державного сектора економіки.

Другий етап (1998-2003 рр.) розпочинається з виникнення кризових явищ спочатку в країнах Східної Азії з подальшим поширенням на національне господарство України. Це приводить до різкої девальвації національної валюти, банкрутства суб'єктів господарювання, джерелом фінансування яких були валютні запозичення, та імпортерів товарів народного споживання.

Третій етап розпочинається в 2004 році та продовжується до середини 2008 року. Цей період характеризується впровадженням ефективних моделей ведення бізнесу, що знайшло вираження у

формуванні вертикально та горизонтально інтегрованих корпоративних груп, застосуванні інноваційних управлінських технологій та фінансових інструментів.

Четвертий етап розпочався із другої половини 2008 року. Криза на міжнародних ринках капіталу призводить до девальвації національної валюти та кредитної кризи, наслідком чого повинна стати реструктуризація національної економіки, перерозподіл власності в економіці в бік більш ефективних власників, подальші процеси формування сферичних корпоративних об'єднань, скорочення неефективних виробничих активів, підвищення продуктивності праці та віддачі капіталу. В цей же період вводиться в дію нова законодавча база щодо регулювання корпоративних відносин, відбувається прийняття закону України «Про акціонерні товариства» [8, с. 121], який повинен суттєво змінити корпоративний «ландшафт» національної економіки. Тобто різка зміна факторів зовнішнього середовища, перерозподіл прав власності в економіці зумовлює утворення нових корпоративних форм організації діяльності, зумовлених як необхідністю впровадження інноваційних способів виробництва споживчої вартості, так і змінами цілей власників корпоративних прав.

Сучасний структурний склад економіки України, з точки зору оцінки основних показників масштабів діяльності підприємств, які утворюють корпоративний сектор, перебуває у залежності від масштабів їхньої діяльності. Домінуюче положення займають великі та середні підприємства, причому, якщо розглядати ефективність їхньої діяльності, то за показниками операційної рентабельності реалізованої продукції лідерами є великі підприємства, і навпаки, середні підприємства показують більш високу продуктивність праці.

Це можна трактувати як те, що в Україні великі підприємства займають монопольне положення та зіштовхуються з меншим конкурентним тиском із боку встановлення цін, середні ж перебувають у більш жорсткому конкурентному середовищі, а відповідно для забезпечення їхньої життєздатності необхідна більш гнучка цінова політика. Крім того, необхідно відмітити ще одну тенденцію: на великих підприємствах середній рівень оплати праці значно вище, в порівнянні з малими та середніми.

Висновки. Дослідження корпоративного сектору економіки України доводить до суттєвого спостереження, що еволюція корпоративної форми здійснення господарської діяльності здійснювалася у більшості економік світу за схожими механізмами та приводила до схожих результатів щодо організаційної побудови та формування систем управління (мають множину східних форм), тобто відбувався конвергентно, що визнає необхідність врахування закордонного досвіду з формування систем та механізмів управління корпоративними системами. Лише під впливом

інституційного (обмежено конкурентного) середовища спостерігалися дивергентні процеси (які зумовили різноманіття видів та форм корпоративного устрою, які корінним чином відрізняються один від іншого), це доводить про необхідність формування специфічних управлінських інструментів, що враховують закономірності розвитку національної економіки, її інституційного середовища.

Використані джерела інформації:

1. Рингланд Д. Сценарное планирование для разработки бизнес-стратегии / Джилл Рингланд; [гл. ред. С. Н. Тригуб; пер. с англ. О. Л. Пелявского]. – 2-е изд. – М.: Диалектика, 2008. – 560 с.
2. Гохан Патрик А. Слияния, поглощения и реструктуризация компаний / Патрик А. Гохан; пер. с англ. А. Шматова. – [3-е изд.] – М.: Альпина Бизнес Букс, 2007. – 740 с.
3. Осипенко О.В. Российский гринмейл. Стратегия корпоративной обороны / О.В. Осипенко. – М.: Юркнига, 2006. – 448 с.
4. Державне регулювання спеціальних монополій в Україні: [монографія] / за ред. В.Г. Бодрова. – Х.: Константа, 2005. – 320 с.
5. Власов К.П. Методы исследований и организация экспериментов / К.П. Власов, П.К. Власов, А.А. Киселева. – Х.: Гуманитарный Центр, 2002. – 258 с.
6. Рише К. Реорганизация фирм и промышленная политика в странах с переходной экономикой / К. Рише // Проблемы теории и практики управления. – 2007. – № 6. – С. 25-32.
7. Буданов В.Г. Методология синергетики в постнеклассической науке и в образовании / В.Г. Буданов. – [2-е изд.]. – М.: URSS, 2008. – 230 с.
8. Державне управління і менеджмент / за ред. Г.С. Одинцової. – Х.: ХарРІ УАДУ, 2002. – 492 с.

УДК 338.24:658.14

*Артюх Г. І.,
ст. викладач кафедри фінанси підприємств
Академія муніципального управління, м. Київ*

**ФОРМУВАННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ ПОЛІТИКИ ЯК
ІНСТРУМЕНТ ПІДВИЩЕННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ
МАШИНОБУДІВНИХ ПІДПРИЄМСТВ УКРАЇНИ**

Розглянуто контекст економічних, адміністративних та юридичних важелів досягнення цілей ефективної діяльності машинобудівних підприємств з урахуванням їхньої конкурентоспроможної позиції взаємодії з підсистемами, які забезпечують інтенсивний розвиток промисловості країни на шляху переходу до технологічного способу виробництва, що базується на автоматизованій праці та модернізації техніки і технологій. Основними засобами формування економічної політики є обґрунтування державних програм з освоєння конкурентоспроможної продукції, придбання за кордоном найновіших ліцензій на сучасні вироби і технології та матеріали на базі власного виробництва, створення спільних підприємств за участю іноземного капіталу, створення нових форм ефективної взаємодії науки і техніки, підготовка кадрів високої кваліфікації та ін.